

2022, Vol. 3(2), 305-330
© The Author(s) 2022
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2022.72
Article type: Research Article

Received: 19.04.2022
Accepted: 18.05.2022
Published Online: 01.06.2022

Gül den Öz kan *

Twitter Kullanan Ebeveynlerde Covid-19 Aşı Karşıtlığı: Tematik Bir Analiz

Covid-19 Anti-Vaccination of Parents on Twitter: A Thematic Analysis

Öz

Covid-19 virüsüne karşı aşı çalışmalarını eşi görülmemiş bir hızla yürütülmüş ve geliştirilen aşılardan salgının başlangıcından bir yıl sonra uygulanmaya başlanmıştır. Buna karşın aşı isteksizliği ve kararsızlığı da hızla yayılmaktadır. Dijital çağda hem aşı karşıtı hareket tarafından üretilen ve yayılan yanlış bilgilerin merkez üssünün hem de sağlıkla ilgili bilgi arayışında ilk başvuru noktasının sosyal ağlar olması; aşı kararsızlığı yaşayan bireylerin aşı karşıtı söylemlerden etkilenme olasılığını artırmaktadır. Aşı karşıtlığını besleyen gerekçeleri anlamak bu durum ile mücadelenin başlangıç noktasıdır. Bu çalışma; Türkiye’de çocuklara Covid-19 aşısı yapılmasına karşı olan ebeveynlerin gerekçelerini keşfetmek amacıyla yürütülmüştür. Covid-19 aşısının çocuklara uygulanma ihtimali ile birlikte Twitter sosyal paylaşım platformunda çeşitli etiketler etrafında öbeklenen aşı karşıtı ebeveynlerin paylaşımları kayıt altına alınmış, toplanan 10 bin 732 tweet içinden 1292 tweet seçilerek tematik analiz yöntemi ile irdelenmiştir. Bulgular; hastalık merkezli gerekçeler, aşı merkezli gerekçeler, din merkezli gerekçeler, güven merkezli gerekçeler, milliyetçilik merkezli gerekçeler, çocuk merkezli gerekçeler ve hak merkezli gerekçeler olmak üzere aşılaraya yedi temel gerekçe ile karşı çıktığını göstermiştir. Aşı ile ilgili bilimsel bilgi arayışı içinde olan ebeveynlerin aşı karşıtlığından ziyade aşı kararsızlığı içinde olduğu saptanmıştır. Çalışmanın bulgularının aşı reddine ilişkin gerekçelerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak aşı karşıtlığı ile mücadelenin gücünü artıracağı, pandeminin küresel ve yerel kontrolünü kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

305

Abstract

Vaccine studies against the Covid-19 virus were carried out at an unprecedented pace, and the vaccines developed were started to be implemented one year after the start of the pandemic. However, vaccine hesitancy has been spreading increasingly. In the digital age, social networks are both the center of misinformation produced and spread by the anti-vaccine movement and the first point of reference in the search for health-related information. Thus it increases the possibility of individuals with vaccine hesitancy to be affected by anti-vaccine discourses. Understanding the reasons for anti-vaccination is the starting point of the struggle. This study; it was conducted to explore the reasons of parents who are against the Covid-19 vaccine for children in Turkey. Anti-vaccination parents' tweets, grouped under various hashtags on the Twitter, were recorded, and 1292 tweets were selected out of 10 thousand 732 tweets and analyzed with thematic analysis method. Findings; showed that vaccines were opposed with seven main themes: disease-centered reasons, vaccine-centered reasons, religion-centered reasons, trust-centered reasons, nationalism-centered reasons, child-centered reasons and rights-centered reasons. It has been determined that the parents who are in search of scientific information about the vaccine are more hesitant about the vaccine than against the vaccine. It is thought that the results of the study will increase the power of the fight against vaccination by providing a better understanding of the reasons for vaccine rejection, and facilitate the global and local control of the pandemic.

Anahtar kelimeler

Covid-19, aşı karşıtlığı, sosyal medya, Twitter, tematik analiz

Keywords

Covid-19, anti-vaccine, social media, Twitter, thematic analysis

* Kocaeli Üniversitesi, gulden.ozkan@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0485-7015.

Giriş

Aşı karşıtlığı Dünya Sağlık rgt'nün sıraladığı küresel sağlığı tehlikeye atan on temel sebepten biridir. Aşıların bulunuşundan bu yana aşı karşıtlığı ile mücadele, hastalıkla mücadelenin bir parçası haline gelmiştir. Aşılar konusunda temel norm kabul yönünde olsa da bazı gruplar kararsız ve/veya isteksiz olarak tanımlanmaktadır. Aşılama ile ilgili süreç içinde kararsızlar; tüm aşıları istekle kabul edenler bir uçta, tüm aşıları kasten reddedenler diğer uçta olacak biçimde gruplandırıldığında bu iki u arasında kalanlardır (MacDonald, 2015, s. 4161-4162).

2019 sonunda ortaya çıkan ve birkaç ay içinde tüm dünyaya yayılarak milyonlarca insanın ölümüne neden olan salgını ortadan kaldırmının en etkili ve belki de tek yolu olarak görülen aşılar, Nisan 2022 itibariyle dünya nüfusunun %65'ine uygulanmış, bugüne dek 11 milyar doz aşı yapılmıştır (World Health Organisation [WHO], 2022a). Buna karşın aşılar konusunda kararsızlık yaşayan azımsanmayacak bir grubun varlığından da söz etmek mümkündür. Aşı kabul konusunda yürütülen küresel bir araştırma, bireylerin Covid-19 aşıları hakkındaki kararsızlığına bağlı olarak sr bağışıklığına ulaşmanın zor olabileceğini göstermiştir (Lazarus vd., 2021). İçinde bulunduğumuz çağda giderek daha fazla sayıda insanın aşı ile ilgili bilgiler de dahil olmak üzere sağlığa ilişkin bilgi arayışlarını evrimii karşıladıkları bilinmektedir. Benzer biçimde aşı karşıtı hareket de örgütlenmek ve bilgi yaymak üzere dijital ve sosyal medyayı birincil yol olarak kullanmaktadır. Yapılan araştırmalar ocuk aşıları konusundaki kararın alıcısı olan ebeveynlerin ilave bilgiye ve tavsiyeye ihtiyaç duyduğunu (Brunson, 2013), bu ihtiyaçlarını karşılama noktasında ise internetin temel kaynak olduğunu (Dub vd., 2012; Smith vd., 2010) göstermiştir. Bu durum aşılar konusunda kararsızlık yaşayan ve bilgi arayışı içinde olanların aşı karşıtları tarafından etkilenmeleri ve hatta aşı reddine yönelmeleriyle sonuçlanabilir. Dijital ve sosyal medya aşı karşıtı söylemin yayılımı için uygun zemin yaratırken aynı zamanda söz konusu söylemi anlamak noktasında barındırdığı fırsatlarla mücadele potansiyelini de artırmaktadır.

Bu alışma, 18 yaş altı ocukların Covid-19 virüsüne karşı aşılanması konusunun ülkede ilk kez gündem haline geldiği dönemde aşı karşıtı ebeveynlerin Twitter platformundaki paylaşımlarına odaklanarak aşı karşıtlığının temel gerekçelerini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada aşı karşıtlığının kısa tarihine ve hareketin temel argümanlarına değinilmiş, dijital çağda ne türden bir aşı karşıtlığı ile karşı karşıya kalındığı aktarılmış ve ebeveynlerin ocuk aşıları ile ilgili tutumları irdelenmiştir. Çalışmanın araştırma kısmında 14 – 20 Ağustos 2021 tarihleri arasında beş popüler etiket olan #EvladınıAsıdanKoru, #CocukBenimKararBenim, #CocuklarimizeAsiyaHayir, #CocugunaSahipCık, #CocugumaDokunma etiketleri vasıtasıyla toplanan 10 bin 732 tweet içinden seçilen 1292 tweet tematik analiz yöntemi ile irdelenerek aşı karşılığının temel gerekçeleri hakkında daha derin bir anlayış geliştirilmeye çalışılmıştır.

Literatür Taraması

Aşı Karşıtlığının Kısa Tarihi

Vücudun doğal savunma sistemleri ile birlikte çalışarak hastalığa yakalanma risklerini azaltan aşılama; her yıl 3,5-5 milyon ölümün önüne geçmektedir (WHO, 2022b). Bununla birlikte 18. yüzyılın sonlarında dönemin salgın hastalığı olan çiçek hastalığı (smallpox) ile mücadelede sıgır çiçeği (cowpox) kabarcığından türetilen materyal ile bulaşmanın önlenebileceğini gösteren Edward Jenner’in deney çalışmaları hem aşılamanın hem de aşı karşıtı hareketin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Wolfe ve Sharp, 2002, s. 430). Aşı konusunda yapılan çalışmalar gün yüzüne çıktıkça aşı karşıtı dini, bilimsel ve politik itirazlar da yükselmeye başlamıştır. Bir hastanın kabarcıklarından alınan örneğin kola açılan kesige yerleştirilmesi ebeveynleri çocuklarına zarar verildiği düşüncesi ile korkutmuş ve bu korku protestolara dönüşmüş, aşının bir hayvandan geliştirilmiş olması ise; dini inanca (Hristiyanlığa) aykırı bulunmuştur (The College of Physicians of Philadelphia, 2018). Zaman içinde hastalığın yeniden ortaya çıkması aşının etkinliği ve gerekliliği tartışmalarına yol açmış (Yavuz, 2018, s. 188) böylece günümüze dek aşı karşıtı hareketin temel argümanları da belirmiştir.

İngiltere’de 1840, 1853 ve 1867 yıllarında aşılamaı zorunlu hale getiren yasalar, başlangıçta katı bir biçimde uygulanmayan para ve hapis cezalarının 1964-1968 yılları arasında süren salgın nedeniyle sıkılaştırılmasıyla ayaklanmalara sebep olmuş ve ilk aşı karşıtı birliklerin (Anti-Vaccination League, Anti-Compulsory Vaccination League) kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Wolfe ve Sharp, 2002, s. 430). Bu dönemde aşı karşıtı John Gibbs tarafından 1854 yılında yazılan “Tıbbi Özgürlüklerimiz” isimli broşür hareketin ilk yazılı belgesi olarak kabul edilmektedir (Spier, 2002, s. 81). Yasanın sıkı biçimde uygulanması ve para cezasını ödeyemeyen kişilerin diğer suçlularla benzer koşullarda 14 gün hapis cezasına çarptırılması toplumda büyüyen bir hoşnutsuzluk yaratmış buna karşın yasaya uymayarak ceza alanlar, aşı karşıtlarının 1869 yılında çıkarmaya başladıkları “Anti-Vaccinator” isimli haftalık dergide kahraman ilan edilmiştir (Spier, 2002, s. 81). Yaşananlar aşı karşıtlığının temel argümanlarına yenilerinin eklenmesine sebep olmuş; bireysel özgürlüklerin ihlali ile aşığı zorunlu hale getiren yasalar iki yeni gerekçe olarak belirmiştir (Wolfe ve Sharp, 2002, s. 430). 1885 yılında İngiltere-Leicester’da yaklaşık 100.000 kişinin katıldığı aşı karşıtı yürüyüş adeta karnavalesk bir gösteriye dönüşmüştür. Kitlenin ön sıralarında yer alan bir anne ve iki yanında birer erkek çocuğu, onlarca pankart, üzerinde “yeni bir aşı kurbanı” yazan içinde bir çocuk tabutu bulunan cenaze aracı, Edward Jenner’n sonradan kafası kesilerek topluluk içinde dolaştırılan bir kuklası kalabalık yürüyüşün öne çıkan ayrıntıları arasında sayılmaktadır (Durbach, 2000, s. 57).

19. yüzyılda İngiltere’de peş peşe uygulamaya konulan zorunlu sağlık yasaları, dünyada ilk kez temel bireysel haklarla halk sağlığını karşı karşıya getirmiştir. Giderek katılaştıran zorunlu aşı uygulamaları aşılamaı karşı örgütlü ve etkin bir hareketin oluşumuna sebep ol-

muş, salgınla mücadele noktasında devreye sokulan baskılar öfkeli bir kitlenin doğuşuna temel teşkil etmiştir (Durbach, 2000, s. 60; Spier, 2001, s. 81). Aşı karşıtlarının bu türden protestoları ve aldıkları cezalar sadece yeni örgüt ve derneklerle, çok sayıda kitap, dergi, broşür ve gazetenin çıkmasını sağlamamış aynı zamanda aşı karşıtlarının suçunun ne olduğu konusunda da gündem oluşturmamış başarılmıştır (Durbach, 2000, s. 60) 1885 yılındaki büyük protesto sonrasında bir inceleme komisyonunu kurulmuş; aşı karşıtları ve aşı yanlıları dinlenerek 1896 yılında aşının koruyuculuğu kabul edilmiş bununla birlikte cezalar kaldırılmıştır. 1898 yılında ise aşının güvenliğine ve etkinliğine inanmayan ebeveynlerin muafiyet belgesi alabilmelerinin nn açan vicdani ret maddesi kabul edilmiştir. (The College of Physicians of Philadelphia, 2018; Wolfe ve Sharp, 2002, s. 431).

Aşı karşıtı hareketler 1970'lere dek sönümlenmiş görünse de tartışmaların bir önceki yüzyılda bırakıldığını söylemek mümkün değildir. Yaklaşık 20 yıldır kullanımda olmasına ve 1950'lerden 1970'lere dek boğmaca kaynaklı ocuk hastalık/ölüm oranlarını düşürmüş olmasına karşın İngiltere'de 1974 yılında 36 ocuğun (DTP-Difteri, Tetanoz, Boğmaca) aşı sonrası nörolojik rahatsızlıklardan mustarip olduğunu bildiren bir çalışmanın (Kulenkampff vd., 1974) ardından aşıların güvenliği ve etkinliği tekrar alevlenen tartışmaların odağı haline gelmiştir. Bu kez gazetelerin yanı sıra televizyonunda devreye girdiği aşı tartışmalarında hastalanan çocukların ve ailelerinin hikayeleri ekranlarda dramatize edilmiş, Aşıdan Zarar Görmüş ocukların Ebeveynleri Derneği kurulmuştur (The College of Physicians of Philadelphia, 2018). Bir yandan olumsuz propaganda öte yandan ise sağlık kurulları ile uygulayıcı tıbbi personelin çelişkili tutumları (kurulların aşıyı önermeye devam etmesine karşın hekimlerin çoğunlukla çekimser kalması bazı durumlarda ise yapılmamasını teşvik etmesi) güvensizlik ortamını pekiştirmiştir (Baker, 2003, s. 4004). Tüm bunlar aşılama oranlarında hızlı bir düşüşe, ülkede  büyük boğmaca salgını yaşanmasına ve salgının diğer ülkelere yayılmasına sebep olmuştur.

1998'de ise bir başka çocukluk dönemi aşısı olan Kızamık, Kabaklak, Kızamıkçık (KKK) aşısı tartışmaların odağında yer almıştır. İngiliz gastroenterolog Andrew Wakefield ve meslektaşları tarafından aşının yapılmasını takip eden 1 ay içinde otizm semptomları saptanan 12 ocuk ile yürütülen bir çalışmada aşı, otizm ve bağırsak hastalıkları arasında bir ilişki olduğu iddia edilmiş ve alışma Lancet dergisinde yayınlamıştır (Wakefield vd., 1998). Bilimsel sınırlılıkları ile eleştirilen (Chen ve DeStefano, 1998; Plotkin vd.,2009) alışma ile ilgili olarak Lancet, 2004 yılında esasen yayınlanmaması gerektiğine ilişkin bir açıklama yapmış, 2010 yılında çalışmayı yayından kaldırmış ve akabinde İngiliz Tıp Konseyi Andrew Wakefield'in doktorluk yapmasını yasaklamıştır (Nature Medicine, 2010). 2011 yılında Wakefield tarafından verilerin değiştirildiğinin ve araştırmalarından ekonomik kr elde etmeyi umduğuna dair kanıtların medyada yer alması bile aşı karşıtlarının yeniden harekete geçmesini engelleyememiştir. (Omer, 2020; The College of Physicians of Philadelphia, 2018; Yavuz, 2018, s. 192). Wakefield'in sonradan geri çekilen makalesinde ne sürdüğü iddialar çok sayıda araştırmaya konu olmuş (Black vd., 2002; Honda vd., 2005; Taylor vd., 2014) sayısı milyonları bulan otizm tanılı ocuk ile yürütülen bu araştırmaların hiçbirinde Wakefield'in iddialarını kanıtla-

yacak bulguya ulaşılmamıştır (Kader, 2019, s. 381). Öte yandan medyanın hikâyeye olan ilgisi ile Google'ın ortaya çıkışı ve internetin yaygın kullanımının benzer zamanlara denk gelmesi; Wakefield'ı doktorluktan menedildikten sonra aşı güvenliği ve ilaç endüstrisinin ekonomik kazanımları hakkında filmler yönetmeye ve yayınlamaya, en önemlisi de sosyal medyayı takipçi kitlesini artırmak ve aşı karşıtlığının tesisi amacıyla kullanmaya yöneltmiştir. Bu durum karşıtı grupların tutkuyla sarıldığı sahte bilimsel malzeme olarak hala işlevini korumaktadır.

Dijital Çağda Aşı Karşıtlığı

Covid-19 pandemisi ile yeniden gündeme oturan aşı karşıtlığı; Dünya Sağlık Örgütü'nün küresel sağlığa yönelik tehditler sıralamasında hala 8. sırada yer almaktadır (WHO, 2019). 2015 yılında DSÖ Stratejik Danışma Uzmanlar Grubuna (SAGE) bağlı Aşı Tereddütü Çalışma Grubu ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ortaklığında aşı kararsızlığına ilişkin belirleyiciler yeniden gözden geçirilmiş ve paylaşılan raporda bağlamsal etkilerin ilk sırasında iletişim ve medya ortamına yer verilmiştir. Nihai raporda iletişimin zayıf ve yetersiz olmasının kabulü etkileyeceği hatta redde sebep olabileceği bildirilmiş, özellikle kriz dönemlerine dikkat çekilmiştir (MacDonald, 2015, s. 4163).

Covid-19 pandemisi karmaşık hatta zaman zaman kaotik ve çok katmanlı küresel bir halk sağlığı krizi (Özkan, 2021, s. 69) olarak pandemiye infodeminin de eşlik edişiyle; yani kriz dönemlerinde oluşan doğruluğu kanıtlanmamış bilgi bolluğu (Erdoğan vd., 2022, s. 146) ile tarihteki diğer salgınlardan farklılaşmıştır. İki yılı aşkın süredir yaşanan bu halk sağlığı krizinde infodeminin salgınla mücadelenin hemen her noktasını sekteye uğrattığı bilinmektedir. Geline son noktada aşı karşıtlığı çözülmesi gereken sorunların ilk sırasına yerleşmiştir. DSÖ'nün de dikkat çektiği gibi 21. yüzyılda aşı karşıtlığını iletişim içeriklerinden ve medya ortamlarından ayrı düşünmek mümkün görünmemektedir.

18. yüzyıldan bu yana aşı karşıtlığı hareketinin kaynağını aldığı argümanlar kısmen benzer olmasına karşın kullanılan iletişim araç ve stratejileri her geçen gün dönüşmektedir. Bu dönüşümün belki de en hissedilir olanı internet teknolojilerindeki gelişmeye bağlı olarak sosyal ağların gündelik yaşamın bir parçası haline gelmesiyle yaşanmıştır. Günümüzde popülaritesi ve yaygınlığı ile sosyal ağlar; iletişim ve ilişki kurma biçimlerini değiştirmiştir. Bilgi alışverişinin taraflarının yeniden tanımlanmasını gerektiren bu değişim, bilgiyi herkes tarafından üretilebilir hale getirmiştir. Bu nedenle sosyal ağların; bilgi kirliliği ve bilgi düzensizlikleri ile mücadelenin yeni sahası olduklarını söylemek mümkündür.

Giderek daha fazla sayıda insan, aşı ile ilgili bilgiler de dahil olmak üzere sağlığa ilişkin bilgi eksikliklerini sosyal ağlar yoluyla kapatmaktadır. Dijital alanın kolaylaştırıcı özellikleri çok sayıda avantajı, aşı karşıtı grupların alanı etkin kullanımı ile dezavantaja dönüştürebilmektedir. Dijital çağda, aşı karşıtlığının küresel çapta bir tehdit haline dönüşmesi; doğruluğu kanıtlanmamış bilginin kolaylıkla erişilebilir ve dağıtılabılır olmasının olumsuz etkilerinden biri olarak işaret edilmektedir (Erdoğan vd., 2022, s. 149). Araştırmalar ağlardan yayılan

aşı karşıtı bilginin aşı kararını etkileyebileceğini göstermektedir. Betsch ve diğerleri (2012, s. 3728) tarafından yapılan çalışmada aşıyla ilgisiz veya tesadüfi durumların aşıyla ilgiliymiş gibi paylaşılmasının bilgi arayışı içinde olanların kararını etkileyebileceği, dahası kendi tesadüfi deneyimini paylaşan bireyin aşı karşıtı içeriğin üreticisine dönüşebileceği dile getirilmiştir.

Çevrimiçi aşı karşıtı paylaşımlardaki yaygın iddialar arasında; duygusal itirazlar, kişisel tanıklıklar, öfke, ilaç şirketlerine ya da yöneticilere dair komplo teorileri ve hasta eden aşıların yer aldığı görülmektedir; bu türden iddialarla yüklü paylaşımlar aşılama eylemini olumsuz bir çağrışımla yeniden inşa etmektedir (Kata, 2011; Smith ve Graham, 2019; Teoh, 2019; Wolfe, 2002). Böylece bilgiye basit ve hızlı biçimde erişim temelli sosyal ağlar; bilgilenmiş bireyler yaratmak yerine aşı karşıtı hareket tarafından korku, belirsizlik ve şüpheye sürüklenmeye açık, yanlış bilgilendirilmiş bireyler yaratmaktadır (Kata, 2011). İlaveten sosyal ağların mimarisi evrimii benzer düşünen topluluklar kurulmasına olanak sağlamakta; ağların bu yapısı aşı karşıtlarının duygularını teyit etmeleri ve tartışmalı içeriği güçlendirmeleri için potansiyel fırsatlar barındırmaktadır (Smith ve Graham, 2019). Çevrimiçi aşı karşıtı toplulukların görünürlüklerini artırmak ve erişimlerini genişletmek amacıyla sosyal ağların sunduğu çeşitli teknik olanaklardan (rneğin # etiketlerden) yararlandıkları, yine aynı amaçla önlenme gayesi taşıyan *influencer*lardan (etkileyici) faydalandıkları bilinmektedir (Baker ve Rojek, 2019). Özellikle *influencer*lar (etkileyici) tarafsız ve erişilebilir göründüklerinden daha güvenilir olarak algılanmakta, bu nedenle takipçilerini ikna etme gleri sağlık ve hükümet yetkililerinden fazla olabilmektedir.

Ebeveynler, ocuk Aşıları ve Covid-19

Aşılar, bulaşıcı hastalıkların önlenmesinde, ölümlerin önüne geçilmesinde ve toplumsal sağlığın korunmasında en etkili ve en ekonomik yöntem olarak kabul edilmesine karşın ebeveynlerin aşılar konusundaki tedirginliğinin de gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Birçok alışma çocuklarına aşı yaptıran ebeveynlerin bile şüphe ve korkuları olabileceğini göstermiştir (Dub vd., 2015). Yapılan araştırmalar çocuklarda yetersiz aşılamanın iki ana nedeninden birinin ebeveynlerin bilgi ve tutumları olduğunu işaret etmektedir¹ (Favin vd., 2012; Rainey vd., 2011).

Çocukların aşı olup olmayacağı konusundaki kararın alıcısı ebeveynler olmakla birlikte bu karar nadiren tek başına alınmaktadır. Ebeveynler çocuklarına aşı yaptırtıp yaptırmama konusunda sıklıkla başkalarının bilgi, yönlendirme ve tavsiyelerine başvurmaktadırlar. Yapılan araştırmalar çocuklarının aşılarını yaptırmayan ya da erteleyen ebeveynlerin sosyal ağlarının daha geniş olduğunu, etkileşimlerinin daha yoğun olduğunu ve etkileşim içeriklerinin sıklıkla aşı yapılmaması yönünde olduğunu göstermektedir (Brunson, 2013). ocuklarının aşılarını kasıtlı olarak erteleyen ebeveynlerin ertelemeyenlere göre aşılar hakkında olumsuz bilgi duyma veya okuma olasılıkları ile internetten aşılar hakkında ek bilgi arama olasılıklarının daha yüksek, bir doktordan bilgi arama olasılıklarının ise daha düşük olduğu görülmüştür (Dub

vd., 2012; Smith vd., 2010;). Dolayısıyla aşı kararsızlığı yaşayan ve bilgi arayışı içinde olan ebeveynlerin sosyal medyada aşı karşıtı içerikten etkilenme olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir.

2019 sonunda ortaya çıkan ve birkaç ay içinde tüm dünyaya yayılarak milyonlarca insanın ölümüne neden olan salgını ortadan kaldırmanın en etkili ve belki de tek yolu olarak görülen aşilar, Nisan 2022 itibariyle dünya nüfusunun %65'ine uygulanmış, bugüne dek 11 milyar doz aşı yapılmıştır (WHO, 2022a). Türkiye'de Ocak 2021'de başlayan aşılama süreci; yaz aylarında ivme kazanmıştır. Kasım 2021 itibariyle 12 yaş ve üzeri (12-17 yaş ebeveyn rızası alınmak suretiyle) aşılanabilmektedir. ABD Hastalık Kontrol ve Koruma Merkezlerinin (CDC) 5-11 yaş aşılamasını uygun bulmasına ve uygulayan ülkeler olmasına rağmen ülkemizde bu yaş grubu çocuklara aşı tanımlanmamıştır (Marangoz, 2022, s. 146).

Türk ebeveynlerin çocuklarına Covid-19 aşısı yaptıрма konusundaki istekliliğini ele alan araştırmalar (Akarsu vd., 2021; Yılmaz ve Şahin, 2021) incelendiğinde istekliliğin %42-%36 arasında olduğu görülmektedir. Akarsu ve meslektaşları tarafından yürütülen çalışmada, çocuklara Covid-19 aşısı yaptıрма istekliliğinin İngiltere'de %89, Yeni Zelenda'da %80, Çin'de %73 olduğu bildirilmiştir. Aynı çalışmada araştırmaya katılan Türk ebeveynlerin %97'sinin çocuklarının çocukluk dönemi aşılarını yaptırmış olduğunu ya da yaptıracığını ifade etmiş (Akarsu vd., 2021) olması isteksizliğin aşı reddinden değil, Covid-19 aşısı konusunda yaşanan kararsızlıktan kaynaklandığını düşündürmektedir. Bu nedenle aşı kabulünün önündeki engelleri anlamak elzemdir. Dijital ve sosyal medya bir yandan aşı karşıtı söylemin yayılımı için uygun zemin yaratırken bir yandan da söz konusu söylemi ve aşı karşıtlığının gerekçelerini görünür kılarak mücadele potansiyelini artırmaktadır. Yürütülen bu çalışma ile Türkiye'de çocuklarına Covid-19 aşısı yaptırmak istemeyen ebeveynlerin gerekçeleri keşfedilmeye çalışılmıştır. Aşı kabulüne engel olan gerekçelerin bilinmesinin aşı karşıtlığı ile mücadelede alınacak kararlar ve uygulanacak politikalar için bilimsel bir temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Türkiye'de Sağlık Bakanlığı görevini yürüten Fahrettin Koca 11 Ağustos 2021 günü Koronavirüs Bilim Kurulu toplantısı sonrası basın açıklaması yaparak pandeminin başından beri çevrimiçi olarak sürdürülen eğitimin eylül ayı itibariyle bütün kademelerde yüz yüze olarak devam edeceğini açıklamıştır (Sağlık Bakanlığı, 2021). Açıklamanın içeriğinde yer alan aşı vurgusu ve aşının artık toplumsal bir ödev olarak kabul edilerek tercihe bırakılmaması gerektiğine ilişkin ifadelerin ardından sosyal medyada aşı konulu paylaşım trafiği artmıştır. İlerleyen günlerde alınacak kararlarla çocukların ve/veya kendilerinin zorunlu aşı uygulamasına tabi olacaklarını düşünen aşı karşıtı ebeveynlerin paylaşımları özellikle Twitter sosyal paylaşım sitesinde çeşitli etiketler (#hastag) ile sosyal medyanın gündemine yerleşmiştir. Bu çalışma, 18 yaş altı çocukların Covid-19 virüsüne karşı aşılanması konusunun ülkede ilk kez gündem haline gel-

diği dönemde aşı karşıtı ebeveynlerin Twitter platformundaki paylaşımlarına odaklanarak aşı karşıtlığının gerekçelerini ve bunlar arasındaki ilişkiyi keşfetmeyi amaçlamaktadır.

Verilerin Toplanması

Bakanlık tarafından yapılan açıklamayı takip eden günlerde 14 – 20 Ağustos 2021 tarihleri arasında Twitter sosyal paylaşım platformunda #EvladınıAsıdanKoru, #CocukBenimKararBenim, #CocuklarimizeAsiyaHayir, #CocugunaSahipCık, #CocugumaDokunma *hashtagleri* (etiketleri) ile paylaşılan 10 bin 732 tweet toplamıştır. Tweetler, MAXQDA Plus 2020 Nitel Veri Analiz Programı'nın sunduğu Twitter'dan veri aktarma özelliği aracılığıyla toplanmıştır. Veriler toplanırken programın sağladığı etikete göre seçim yapma ile dil seğeneği tercihleri kullanılmıştır.

Paylaşımlar toplanırken tweet olması (retweet ya da reply olmaması), Türkçe yazılmış olması, aşı karşıtı içeriğe sahip olması kriterleri belirleyici olmuştur. Her ne kadar hesaplara ilişkin bilgilerden paylaşım yapan kişinin yaşını ya da ocuk sahibi olup olmadığını anlamak mümkün değilse de veri setine dahil edilen tweetlerin bir ebeveyn tarafından paylaşılmış olmasına dikkat edilmiştir. Bu kriteri sağlamak üzere çocuğu olmadığını belirten ya da kendisinin ocuk olduğunu ifade eden paylaşımlar analize dahil edilmemiştir. Toplanan veri yığını *retweet* (tekrar paylaşım) ve *reply* (yanıt) paylaşımların çıkarılması, aşı ile ilgili olmayan (etkileşimi artırmak üzere popüler etiketleri kullanan paylaşımlar) ve aşı destekçisi paylaşımların temizlenmesi ile veri seti haline dönüştürülerek analize hazır hale getirilmiştir.

Tablo 1

Etiketlere Göre Tweet Sayılarının Dağılımı

Etiketler (#)	Tweet Sayıları	Yüzde (%)
#evladınaşıdankoru	9.000	83,8
#cocukbenimkararbenim	1.085	10,1
#cocuklarimizeasiyahayir	449	4,1
#cocugumadokunma	131	1,2
#cocugunasahipcik	67	0,6
TOPLAM	10732	100,00

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Veri kümesinin tekrar eden temalar açısından nitel olarak sınıflandırılması şeklinde tanımlanan tematik analiz; tüm veri seti boyunca belirli kalıpların arandığı tekrar eden bu kalıpların etrafıca tanımlandığı bir yöntemdir (Braun ve Clarke, 2006). Bir başka deyişle; kodlar, kategoriler ve temalar oluşturmak üzere büyük miktarda metnin sistematik olarak incelenmesi ile özlü bir özete dönüştürülmesidir (Erlingsson ve Brysiewicz, 2017).

Tematik analizin temelini oluşturan kodlama; araştırmanın ileri aşamalarında birbiriyle bağlantısı olan temaların, kavramların veya fikirlerin belirlenmesi amacıyla ham verilerin kademeli olarak kullanılabilir verilere dönüştürülme sürecinde her bir veriye yorumlanmış anlamlar yükleme işidir (Saldana, 2019). Her bir kod veriyi, verinin asıl konusunu yansıtmaktadır. Araştırma amacına bağlı olarak kelime, cümle ya da paragraflar kodlama birimleri olarak belirlenebilir, bu noktada önemli olan kodların tam bir düşünceyi kapsamasıdır. Kodlar genellikle bu düşünceyi yansıtan bir etiket biçiminde ifade edilmektedirler. Bu çalışmada bir tweet metninin tamamı kodlama birimi olarak tercih edilmiştir. Veri setinde yer alan tweetlerin büyük kısmı tam ve kurallı bir cümle özelliği göstermekten ziyade birkaç düşüncenin ard arda sıralandığı bir düşünce baloncuğu izlenimi yarattıklarından bu yönde bir tercih yapılmış, böylece veri kaybının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Kodlama ile parçalara ayrılan veriler sonrasında kategoriler ve temalar yoluyla anlamlı bütünlüklere dönüştürülmüştür. Kodlama yapılırken tweetlerin genelinde tek bir argüman ile yetinilmediği, bir tweette birkaç argümanın sıralandığı görülmüştür. Bu nedenle gerektiğinde tweetler her argüman için birden fazla kez kodlanmıştır. Toplamda 1292 tweet 2144 kez kodlanmıştır.

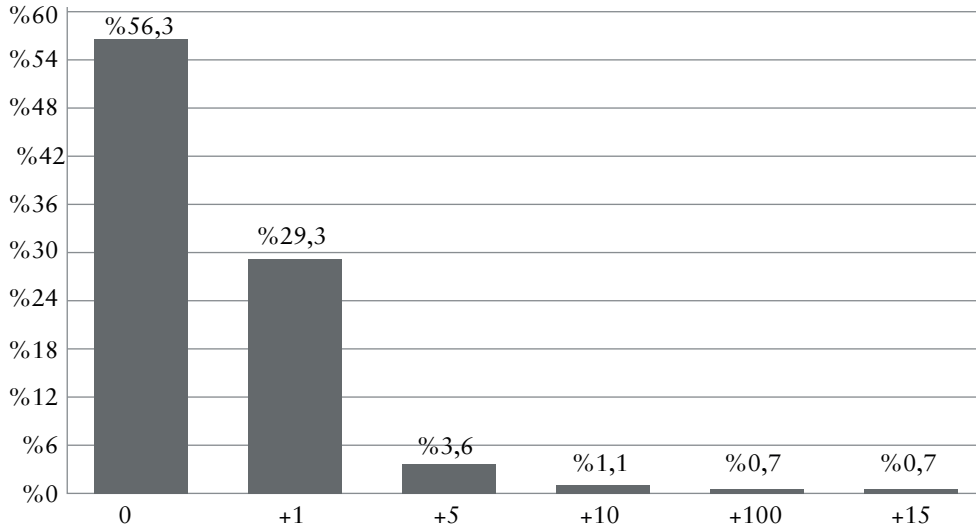
Analiz süreci boyunca Braun ve Clarke (2012) tarafından oluşturulan tematik analiz süreç basamakları takip edilmiş ve nihai temalara ulaşılmıştır. İzlenen süreci şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Adım: Veri setinde yer alan tüm belgeler (bu çalışmada etiketler başlığı altında toplanan tweetler) tekrar tekrar okunmuş ve veriye aşinalık kazanılmıştır.
2. Adım: Her bin tweet içinden rastgele yüz tweet seçilerek ilk kodlar oluşturulmuştur. (27 kod)
3. Adım: Oluşturulan ilk kodlarla verilerin kodlanmasına devam ederken aynı zamanda kodlanan veri ile kodlar arası ilişkiler irdelenmiş ve kodların bir tema etrafında toplanıp toplanmadıkları anlaşılmaya çalışılmıştır.
4. Adım: Nihai temalar oluşturulmuş, kodlar, kategoriler ve temalar son haline getirilmiştir. (7 nihai tema)
5. Yeni bir kod oluşmayıncaya dek veri seti taranmış (1292 kodlanmış tweet), rapor yazım sürecine geçilmiştir.

Nitel çalışmalarda bağımsız kodlayıcılar ve kodlayıcılar arası uzlaşma güvenilirliği sağla-
manın temel aşamalarından biri olarak işaret edilmektedir (Saldana, 2019). Bu alışma kod-
lamanın araştırmacı tarafından tek başına yapıldığı bir çalışma olmakla birlikte ilk kodların
oluşturulmasını takip eden dönemde bir sağlık çalışanından destek alınmıştır. Destek alınan
sağlık alışanı; Covid-19 pandemisinin ilk döneminde sahada filyasyon ekibinde yer almış,
rutin görevleri içinde ocuk aşısı izlemi olan, yüksek lisans mezunu, akademik çalışmalar y-
rten bir kişi'dir. İlk kodların araştırmacı tarafından oluşturulmasını izleyen dönemde kodlar,
kodlara ilişkin tanımlar ve örnek paylaşımlar konusunda; izleyen dönemde ise ana temalar,
kategoriler ve alt temalar oluşturulurken fikrine başvurulmuştur. Bu noktada destek veren
kişinin bir sağlık çalışanı olması ve meslek yaşamı boyunca çocuğuna aşi yaptırmak istemeyen
ebeveynlerle ilgili deneyimlerinin araştırmanın güvenilirliğine katkı sağladığı düşünülmektedir.
Destek veren sağlık çalışanı ile araştırmacının uzun zamana dayanan tanışıklığı; görüşmelerin
yüz yüze yapılabilmesine, konu hakkında birçok kez konuşabilmelerine ve samimi bir ortamda
tartışabilmelerine imkn sağlamıştır.

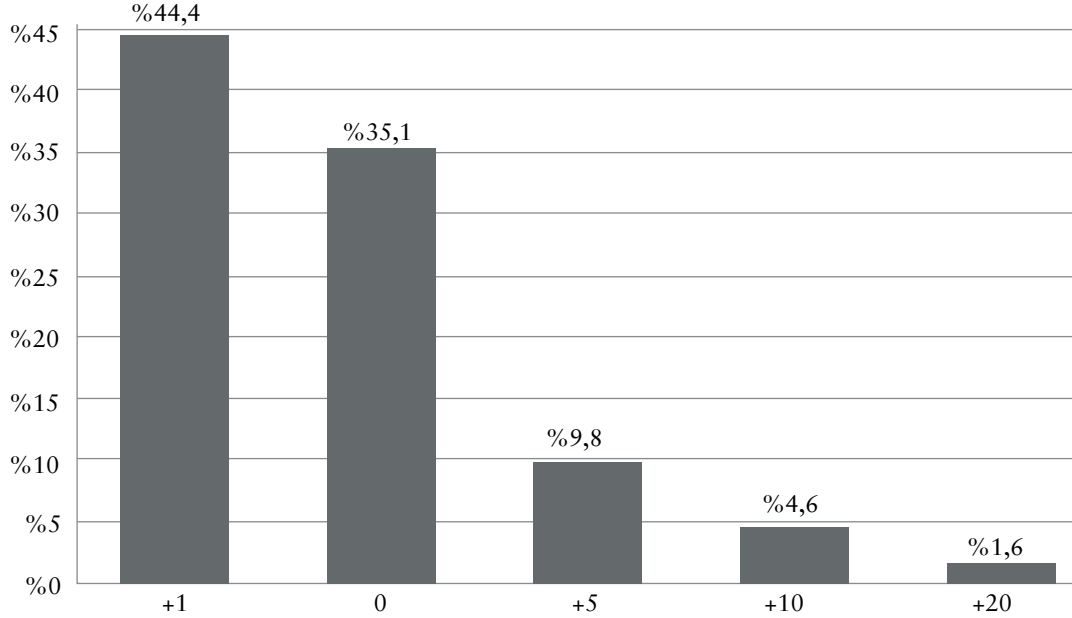
Bulgular

314 Paylaşılan tweetlerin retweet edilme (tekrar paylaşılma) ve beğenilme oranları **Grafik 1** ve
Grafik 2'de sunulmuştur. Paylaşılan tweetlerin %56,3' tekrar paylaşılmazken %43,7'si en az
bir kez, %3,6'sı ise beşten fazla kez paylaşılmıştır. Beğenme oranlarında da benzer bir durumu
görmek mümkündür. Paylaşımların %35,1'i beğeni almazken 64,9'u en az bir beğeni almıştır.
Bu durum aşi karşıtı paylaşımların yayılımını göstermektedir

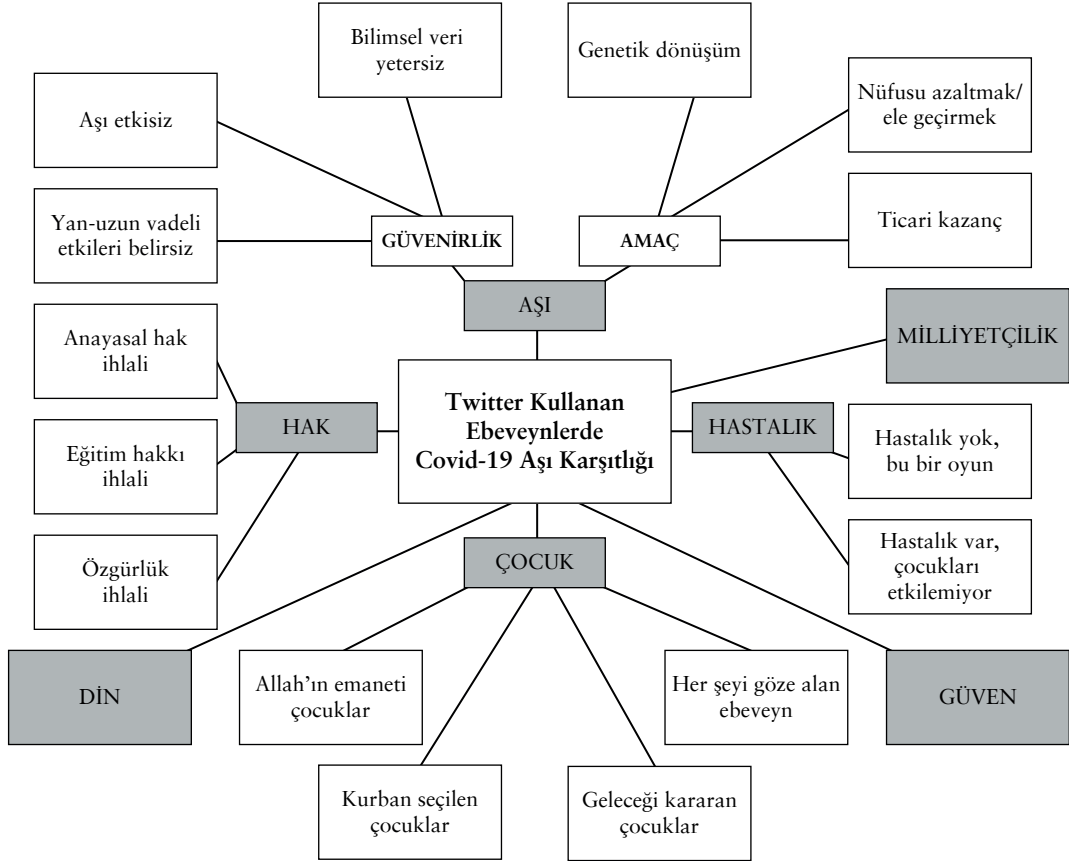
Grafik 1

Tweetlerin Retweet (Tekrar Paylaşım) Edilme Oranları

Grafik 2

Tweetlerin Beğenilme Oranları

Paylaşımların tematik analizi Covid-19 aşısının çocuklara yapılmasına karşı olan ebeveynlerin konuyu yedi tema etrafında tartıştıklarını göstermiştir. Hastalık merkezli gerekçeler, aşı merkezli gerekçeler, din merkezli gerekçeler, güven merkezli gerekçeler, milliyetçilik merkezli gerekçeler, çocuk merkezli gerekçeler ve hak merkezli gerekçeler ana temaları ile ana temalar altında yer alan kategoriler ve alt temalar **Görsel 1**'de yer almaktadır. İzleyen satırlarda temalara ilişkin açıklamalar ve temaları örnekleyen paylaşımlar yer almaktadır. Esasen ham veriden alıntı yoluyla hacimli örnekler sunmak nitel çalışmaların ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak bu çalışmada olduğu gibi verinin dijital ortamdan toplandığı çalışmalarda alıntılardan yola çıkarak kaynağın izini bulmak mümkün olduğundan katılımcıların gizliliği korunamamaktadır. Bu nedenle alıntılar; kod matrisinde tweetin tamamı şeklinde değil sadece ilgili kısım verilerek, açıklamalarda ise metnin içine gömülerek sunulmuştur. Temalara dair açıklamalarda ham veriden alınan kelimeler, kelime öbekleri veya cümleler tırnak içinde ve italik olarak yazılmıştır.

Görsel 1

Twitter Kullanan Ebeveynlerde Covid-19 Aşı Karşıtlığı Tematik Dağılımı

Tablo 2

Twitter Kullanan Ebeveynlerin Aşı Karşıtı Tweetlerinin Kod Matrisi

Temalar/Kategoriler/Alt Temalar	Açıklama	En iyi Temsil Eden Paylaşım
TEMA 1		
HASTALIK MERKEZLİ GEREKÇELER		
Hastalık Yok, Bu Bir Oyun	Pandemi inkârından temellenen paylaşımlar. Virüsün, hastalığın ve salgının hiç olmadığı, tüm yaşananların bir oyun/kurgu olduğu iddiaları	“sahte salgınla bizi kandırdığınız yeter.”
Hastalık Var, Çocukları Etkilemiyor	Virüsün çocukları etkilemediği ya da çocukların hastalığı çok hafif atlattığı iddiaları	“... çevrenizde Covid olan hastaneye yatan kaç çocuk gördünüz? ... ben hiç görmedim.”
TEMA 2		
AŞI MERKEZLİ GEREKÇELER		
Kategori 1 Aşının Güvenirliğine İlişkin İddialar		
Yan/Uzun Vadeli Etkileri Belirsiz	Kalp krizi, inme, pıhtı atma gibi kısa sürede gelişebilecek yan etkiler ile kanser gibi uzun vadeli hastalıklar ile aşılar arasında kurulan bağa dayanan iddialar.	“Başladı ölümler. Her gün üç beş. ... insanlar kalp krizi geçirip evinde ölü bulundu ...”
Aşı Etkisiz	Aşıların virüsle, hastalıkla, salgınla mücadelede işe yaramadığı iddiaları. Aşıya rağmen virüsü alma, hastalanma, hastalığın ağır seyretmesi, yayılımın durmaması, aşıların bulaşmayı ya da ölümleri engellememesi.	“... aşı hastalık yayılımını önlemiyor... aşı olan etrafına da yayabiliyor... hiç de hafif atlatmıyor... Bu deneysel #Aşılar-NeişeYarıyor...”
Bilimsel Veri Yetersiz	Aşının üretim süreci ile ilgili şüpheler; bilimsel verilerin yetersizliği, aşıların çok kısa zamanda geliştirilmesi, henüz deney aşamasının tamamlanmamış olduğuna dair kanaatler, aşılananların denek/kobay olduğuna ilişkin inanç; aşının içeriğinden duyulan şüpheler.	“... içerik bilgisi verilmemiş, üretenin sorumluluk kabul etmediği...henüz ruhsatı alınmamış denemesi tamamlanmamış DENEYSEL SIVIdan çocuklarınızı koruyun”
Kategori 2 Aşının Amacına İlişkin İddialar		
Genetik Dönüşüm	Özellikle mRNA aşılarının genetik değişime sebep olacağı, genleri bozacağı bu nedenle ırkı ve nesli tehdit ettiği, bireyleri dönüştürmek üzere geliştirildiği iddiaları.	“... çocuklarımızın genleriyle oynayarak neye dönüştürecekler... Kısırlık az bile...”
Nüfusu Azaltmak/Ele Geçirmek	Aşıların nüfusu azaltmak, dengelemek veya kontrol altına almak amacıyla üretildiğine ilişkin iddialar.	“...aşı baronları bizim iyiliğimizi isteyerek üretmiş değiller... dünya nüfusunu dengelemek istediklerini söyledikleri zaman buna zemin hazırlamışlardı...”

<i>Ticari Kazanç</i>	Aşıların küresel ve/veya yerel ticari aktörlerin kazançları için üretildiği ve sağlık otoritelerinin de bu kazançtan pay aldığı iddiaları.	“... küresel ilaç firmaları servetlerine servet katsın ... üç beş aile az nüfuslu dünyada yaşamak istiyor diye doğurmadık...”
TEMA 3 DİN MERKEZLİ GEREKÇELER	Aşıların dini inanca aykırı olduğu kanaati ile farklı inanç mensuplarının amaçlarına hizmet ettiği iddiaları	“Rabbimin bana emaneti olan evladım... şeytana hizmet edenlerden koruyacağım... deccale kurban edilecek evladım...”
TEMA 4 GÜVEN MERKEZLİ GEREKÇELER	ülkenin salgınla mücadele yöntemleri ile mücadelede yetkin olan kurum/kurul/kişilere duyulan güvenin sarsıldığına ilişkin paylaşımlar	“... tüm partilere sesleniyorum... Küreselcilerin maşası oldunuz hepiniz ... bizden size artık oy yok.”
TEMA 5 MİLLİYETÇİLİK MERKEZLİ GEREKÇELER	Aşıların milleti, vatani ve/veya nesli ortadan kaldırmak/kontrol altına almak üzere geliştirildiği iddiaları.	“Türk milletinin kökünü kazımak isteyen hainlerden ... vatanımı geleceğini ve evladımı koru...”
TEMA 6 ÇOCUK MERKEZLİ GEREKÇELER		
<i>Allah’ın Emaneti Çocuklar</i>	Çocuklarla ilgili karar yükümlülüğünü dini inanca bağlayan paylaşımlar	“Çocuk, Anne babanın mülkü değil, Allah’ın lütfu ve emanetidir ... Allah’ın emanetini koru”
<i>Kurban Seçilen Çocuklar</i>	Aşılanmanın çocukları dini ya da ticari oluşumlara feda etmek olduğunu öne süren paylaşımlar	“...Şeytani ritüelde anlaşma kan ile yapılıp çocukların kanı feda edilir...”
<i>Geleceği Kararan Çocuklar</i>	Çocukları aşılanmanın geleceği / gelecek nesli / ülkenin geleceğini yok etmek olduğunu öne süren paylaşımlar	“... geleceğimiz için, neslimizin devamı için ... yarın çok geç olmadan”
<i>Her Şeyi Göze Alan Ebeveyn</i>	Çocuklar için yapılmış olan fedakarlıkları sıralayarak aşılama konusunda göze alınanları içeren paylaşımlar	“Türk kadınının emek emek büyüttüğü evladı... deney yapın diye ... Cesedimi çiğnemenen hiç kimse yavrularımı...”
TEMA 7 HAK MERKEZLİ GEREKÇELER		
<i>Özgürlük İhlali</i>	Aşının zorunlu tutulacağı kanaati ile seçim hakkının engellenerek bireysel özgürlüğün ihlal edileceği iddiaları	“ ... özgürlük, düşünce ve yaşamlarına zorla ve despotça engel olmaya çalışmak ... sosyal hayattaki hareketlerini kısıtlamak vandallıktır”
<i>Eğitim Hakkı İhlali</i>	Zorunlu aşı ile ilişkilendirilen eğitim hakkının ihlal edileceği iddiaları	“... öğrencinin eğitim hakkı elinden alınamaz ...”
<i>Anayasal Hak İhlali</i>	Zorunlu aşının anayasaya aykırı olduğunu içeren paylaşımlar	“ ... zorlayamazsınız, anayasal hak ihlalidir ...”

Hastalık Merkezli Gerekçeler

Covid-19 aşısının çocuklara uygulanmasına karşı olan ebeveynlerin Twitter paylaşımları temelinde oluşturulan ilk tema *hastalık merkezli gerekçeler* temasıdır. Paylaşımlarda Covid-19

virüsünün sebep olduğu hastalığa ilişkin iki temel görüşün olduğunu söylemek mümkündür. Bu görüşlerden ilki *hastalığın inkârı* iken, ikincisi hastalığın çocukları etkilemediği yönündedir. Çocuklarının Covid-19 aşısı olmasını istemeyen anne-babaların bir kısmı Covid-19 virüsünün ve bu virüsten kaynaklanan bir hastalığın olmadığını düşünmektedir. Kendilerinin de aşı olmadığını belirten ebeveynlerin salgını bir “*oyun*” ya da “*kurgu*” olarak gördükleri, sıklıkla “*plandemi*”, “*film kurulu*” gibi kelimeleri tercih ettikleri saptanmıştır. Bu görüşü paylaşan ebeveynler iletilerinde hastalığın ilk dönemlerinde “*insanların birden yere yığıldığı, ağzılarından kan geldiği*” görüntülere izleyen dönemlerde rastlanmamasının çelişkili olduğunu vurgulayarak tüm yaşananların “*küresel bir kurgu*”dan ibaret olduğunu vurgulamışlardır. Paylaşımlarda, PCR testlerinin “*zorunlu yanlış pozitif*” sonuçlar vermek üzere tasarlandığı, hastalığın insanları *çok daba* “*büyük bir tuzağa düşürmek*” amacıyla kurgulandığı düşüncesinin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Hastalığın bir oyun ya da bir kurgu olduğuna inanan ebeveynler “*kandırılmış*” hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu kategori altında toplanan paylaşımlarda filmlerden örneklere, tiyatro sahnesi benzetimlerine, yeni dünya düzeni için yaratılan kaotik ortama ilişkin anlatımlara yer verildiği görülmüştür.

Hastalık merkezli gerekçelerde görülen diğer alt kategori hastalığın varlığını kabul eden ancak çocukları etkilemediğini düşünen ebeveynlerin paylaşımlarına dayanmaktadır. Bu şekilde düşünen ebeveynlerin bir kısmı Covid-19 aşısı olmuştur ancak hastalığı hafif geçireceklerine inandıkları için çocuklarına aşı yapılmasını istememektedir. Covid-19 virüsünün çocuklar için risk oluşturmadığını düşünen anne-babalar, riskin düşüklüğünü göstermek üzere paylaşımlarında birtakım hesaplamalara ya da çocuklarda virüs kaynaklı ölüm oranları adı altında sayısal verilere başvurmuş; “*öldürücülüğü %1 olan bir virüsten korunmak için öldürücülüğü %34 olan bir aşı*” gibi karşılaştırmalar yapmışlardır. Ayrıca pandeminin ilk günlerinde sağlık otoriteleri ve hükümet yetkilileri tarafından yapılan “*çocukların risk grubunda olmadığı*”na ilişkin açıklamaları ve aşılamanın en yüksek risk gruplarından başlamasını gerekçe göstererek hastalığın çocuklar için tehlike arz etmediğini bu nedenle aşıya karşı olduklarını belirtmişlerdir. Bazı paylaşımlarda çocukların hastalığı kolay atlattığını ifade etmek üzere “*çevrenizde covid olan hastaneye yatan kaç çocuk var*” gibi sorular yöneltildiği ya da “*hastalandığımı duyduklarımız bile klasik soğuk algınlığından da çabuk bir günde geçirdi*” gibi örnekler aktarıldığı görülmüştür. Bu paylaşımları yapan ebeveynlerin çocukları için aşı ile hastalık arasında bir tercih yaptıklarını söylemek mümkündür.

Aşı Merkezli Gerekçeler

Aşı merkezli gerekçeler teması her biri üç alt temadan oluşan iki kategori ile anlamlandırılmıştır. Paylaşımlarda saptanan ve bu temanın kategorilerini oluşturan aşı karşıtı gerekçelerin; aşının güvenilirliğine ve aşının amacına ilişkin şüphelerin yansımaları olduğunu söylemek mümkündür. *Aşının güvenilirliği* kategorisi altında aşının etkisiz olduğu, yan/uzun vadeli sonuçlarının belirsiz olduğu ve aşı ile ilgili bilimsel verilerin yetersiz olduğu düşünceleri ayrıştırmıştır.

Paylaşımlar irdelendiğinde şüphelerin kaynağının aşıların geliştirilme hızı olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin büyük bir kısmı kısa sürede geliştirilen ve uygulanmaya başlanan aşıların bilimsel çalışmalarının tamamlanmadığını, uygulanan aşıların hala süren bilimsel deneyin bir parçası olduğunu ifade ederek kendisini de çocuğunu da bu deneyin bir parçası olarak görmek istemediğini aktarmıştır. Kendilerini ya da çocuklarını “*test aşamasında olan bir aşı adayı*” için “*kobay*” olarak kullandırmak istemediklerini açıkça ifade eden anne-babalar için zaman ve aşıya duyulan güven arasındaki ilişkinin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca yine bu kategori altında birçok ebeveynin yan/uzun vadeli etkiler konusunda büyük endişeler taşıdığı ve paylaşımlarında bunları dile getirdikleri saptanmıştır. Paylaşımlarda aşıların bağışıklık sistemini bozduğu, fel ya da kanser gibi rahatsızlıklara sebep olduğu, kısırlığa neden olduğu, ölümlere yol açtığı gibi iddialar görülmüştür. Ebeveynler aşının bu türden etkilerini görmek için beklemek gerektiğini ifade etmişlerdir. İlaveten yine bu kategori altında aşının güvenirliğine ilişkin şüphelerin bir diğer kaynağının aşıların etkisiz olduğu iddiası olduğu anlaşılmaktadır. Aşının hastalanmayı ve bulaşmayı önleyeceği beklentisi ile yaşanan deneyimin tersliği bazı ebeveynlerde aşının etkisiz olduğu inancına yol açmıştır. Bazı ebeveynler ise; aşı karşıtı olmadıklarını özellikle belirtmişler ve sadece Covid-19 salgını için geliştirilen aşılardan şüphe duyduklarını ifade etmişlerdir.

320

Aşı merkezli gerekçeler altında ikinci kategori; *genetik dönüşüm, nüfusu azaltmak/kontrol altına almak* ile *ticari kazanç* alt temalarından oluşan aşının amacına ilişkin iddialar temelinde oluşturulmuştur. Ebeveynlerin bir kısmı özellikle mRNA aşılarının genetik değişime sebep olacağını, genleri bozacağını bu nedenle insanlığı tehdit ettiğini dile getirmişlerdir. Bu türden paylaşımlarda aşının “*gen terapisi, gen sıvası, gen değişimi ya da genetik müdahale*” olarak adlandırıldığı görülmüştür. Aşıların genetik dönüşüm amacıyla geliştirildiğine inanan ebeveynlerin sıklıkla asıl hedefin çocuklar olduğunu, aşılanan çocukların “*iblis*”e, ya da “*yaratık*”a dnreceğini, “*Z kuşağı olarak adlandırılan çocukların son normal insan nesli*” olacağını iddia ettikleri bulgular arasındadır.

Aşıların nüfusu azaltmak, dengelemek veya kontrol altına almak amacıyla üretildiğine inanan ebeveynler; aşının amacının “*küresel bir soykırım*” olduğu iddiasıyla “*biyolojik bir silah*” olarak kullanıldığını, “*kalp krizleri ile ani ölümlere yol açtığını*” ya da “*kısır nesiller yaratacağını*” savunmuşlardır. Bu türden gerekçeler nüfusun yönetilebilir bir miktara kadar azaltılacağı böylece ekonominin de kontrol altına alınacağı teorisine bağlanmıştır.

Aşıların küresel ve/veya yerel ticari aktörlerin kazançları için üretildiği ve sağlık otoritelerinin de bu kazançtan pay aldığı düşüncesi de aşının gizli amaçları arasında sıralanmıştır. Özellikle “*küresel çete*” ve “*küresel sermaye*” vurgusunun ne çıktığı paylaşımlarda “*Bill Gates*” ismi sıklıkla tekrarlanmış, Türkiye’de pandemi ile mücadele için oluşturulan bilim kurulu “*Bill’in Kurulu*” ya da “*Bill’in Adamları*” olarak işaret edilmiştir. Yine bu türden paylaşımlarda ticari kazanç ile birlikte “*Soros*”, “*Satanistler*”, “*İlluminati*”, “*BigPharma*” gibi ifadeler görülmüştür.

Din Merkezli Gerekçeler

Din merkezli gerekçeler teması altında kümelenen paylaşımlarda ebeveynlerin aşılar kendi dini inançlarına aykırı olduğu kanaatiyle ya da farklı din ve inançların amaçlarına hizmet ettiği düşüncesiyle karşı çıktıkları saptanmıştır. Anne-babalar dini inançlarını merkeze alarak yaptıkları paylaşımlarda çocuk ya da bedeni (çocuğun ya da kendisinin) “*Allah’ın emaneti*” olarak tanımlamışlar, aşığı ise bu “*emanete ihanet*” olarak konumlandırmışlardır. Bununla birlikte ebeveynlerin bir kısmı aşığı Müslümanlık dışındaki farklı din ve inançların Müslümanlara yaptığı kötü bir şey olarak işaret etmişlerdir. Aşılar; paylaşımlarda sıklıkla “*Yahudi’nin oyunu*”, “*küreselci satanistler*”, “*şeytanın müritleri*”, “*Deccalın düzeni*”, “*Siyonist şeytan*”, “*gavur aşılar*” gibi tanımlamalarla birlikte anılmıştır. İnanç/din merkezinden temelini alan bu gerekçelerde aşıların; inancın bir gereği olarak inananların kaçınması gereken bir şey biçiminde işaret edildiğini söylemek mümkündür.

Güven Merkezli Gerekçeler

Aşı programlarını oluşturmaktan sorumlu yöneticilere, sağlık otoritelerine ve genel olarak hükümete ilişkin güvensizliğin belirtildiği paylaşımlar *güven merkezli gerekçeler* teması altında toplanmıştır. Bu paylaşımlarda ebeveynler; ilgililerin doğru kararlar alamadıklarından, çelişkili kararlar aldıklarından, şeffaf olmadıklarından ve ellerindeki bilgilerin tümünü halkla paylaşmadıklarından şikâyet etmişlerdir. İlaveten hastalığın küresel seyrine bağlı olarak önerilen aşı türü ve/veya doz sayısındaki değişim, pandemi nedeniyle uygulamaya konulan kurallara vaka sayılarına göre getirilen esneklik, risk gruplarındaki çeşitlenme gibi sürece bağlı değişikliklerin yetkililere duyulan güveni sarstığı bu durumun ebeveynlerin aşılar karşı mesafeli bir tutum takınmalarının gerekçelerinden biri haline dönüştüğü görülmüştür. Öte yandan bazı anne-babalar alınan kararları ticari çıkar ile bazıları da bilimsel süreçleri takip etmeme ile ilişkilendirmişlerdir. Güven merkezli gerekçeler altında kümelenen paylaşımlarda sıklıkla siyasi aktörlerin seçim döneminde sorulacak hesaplarla ve verilmeyecek oylarla tehdit edildikleri görülmüştür.

Milliyetçilik Merkezli Gerekçeler

Ebeveynlerin bazılarının milli saiklerle aşılar karşı çıktığını söylemek mümkündür. Bu türden paylaşımlar *milliyetçilik merkezli gerekçeler* teması altında toplanmıştır. Paylaşımlarda çocuklara yapılması istenen Covid-19 aşılarının Türk milletini kontrol altına almak veya ortadan kaldırmak böylece vatani ele geçirmek amacıyla geliştirildiği vurgularının hâkim olduğu saptanmıştır. Bazı ebeveynler paylaşımlarında “*vatansever olanlar*”ın aşığı kendilerine de çocuklarına da yaptırmaması yönünde telkinlerde bulunmuşlardır. “*Türk ırkı*”, “*Türk nesli*”, “*Türk anası*” gibi kelime öbeklerinin çokça kullanıldığı paylaşımlarda çocuklara Covid-19 aşısı yaptırmamak “*vatanı sevmek*”, “*yurdu korumak*”, “*devletin devamı*” ve “*milletin beka-*

sı” ile eş tutulmuş, yaptırmak ise; “*vatan hainliği*”, “*milli varlığa düşmanlık*” ve “*ülkeyi işgal*” olarak nitelendirilmiştir.

Çocuk Merkezli Gerekçeler

Çocukların Covid-19 aşısı olmasına karşı çıkan ebeveynlerin paylaşımlarında *çocuk merkezli gerekçeler* bu tema altında toplanmıştır. Anne-babaların çocuklarının kendileri için taşıdığı anlama bağlı olarak değişen biçimlerde aşı karşıtlığı geliştirdikleri tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak *Allah’ın emaneti olan çocuklar, kurban seçilen çocuklar ve geleceği kararan çocuklar* alt temaları ile çocukları üzerinden kendilerini tanımlayan ebeveynleri işaret eden *her şeyi göze alan ebeveyn* alt temaları oluşturulmuştur.

Çocuklarını “*Allah’ın emaneti*” olarak gören ebeveynler, çocuklarına Covid-19 aşısı yaptırmayı ve aşidan kaynaklanacağına inandıkları negatif sonuçları “emanete ihanet” olarak yorumlamışlar, henüz aşı hakkında karar verme yaşında olmayan çocukları için verecekleri aşı yaptıрма kararı nedeniyle cezalandırılacaklarını düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu türden paylaşımlarda sıklıkla “*çocuk anne babanın mülkü değildir, Allah’ın lütfu ve emanetidir*” ile “*vebali bizim üstümüzdedir*” cümleleri tekrarlanmıştır.

322

Çocuk merkezli gerekçeler ana teması altında kurban seçilen çocuklar alt teması; aşı ile çocuklarının farklı din/inançlar ya da ticari kaygılar için kullanılacağını düşünen ebeveynlerin paylaşımları ile oluşturuldu. Paylaşımlarda ebeveynler için çocukların aşılmasının onları “*feda etmek*”, “*ateşe atmak*”, “*teslim etmek*”, “*yem etmek*”, “*köle etmek*” ve “*kurban etmek*” anlamına geldiği görülmüştür. Bu düşünceye sahip olan anne-babaların aşılınmayı bir “*teslimiyet projesi*” olarak gördükleri, aşılama fikrini “*şeytani*” veya “*ticari*” bulduklarını söylemek mümkündür. Dini ve ticari olmak üzere birbirinden farklı temellere sahip olmakla birlikte bu türden paylaşımlarda bulunan ebeveynlerin aşılamayla çocuklarının kendi kontrolleri dışında bir “*sistemin kölesi*” olmasından endişe duydukları görülmüştür.

Aşılamanın çocuğun geleceğini tehlikeye sürükleyeceğini düşünen ebeveynlerin paylaşımları *geleceği kararan çocuklar* alt teması altında toplanmıştır. Çocuklarını “*gelecek*” olarak tanımlayan ebeveynlerin aşılarla birlikte geleceğin tehlike altına gireceği düşüncesini paylaştıkları tespit edilmiştir. Ayrıca aşı, çocuk ve gelecek arasında illiyet içeren paylaşımlarda “*milletin geleceği*” ve “*vatanın geleceği*” vurgularının da hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

Çocuk merkezli gerekçeler ana teması altında oluşturulan son alt tema *her şeyi göze alan ebeveyn* temasıdır. Bu alt tema diğer alt temalardan farklı olarak doğrudan ebeveyn gözünden çocuğu değil, çocuk dolayısıyla ebeveyni işaret etmektedir. Genel olarak bu paylaşımlarda ebeveynlerin bugüne değin çocukları için neler yaptıklarını ve zorunlu aşı söz konusu olursa yaptırmamak için neler yapabileceklerini sıraladıkları görülmüştür. Paylaşımlarda kendilerini özellikle “*bir baba olarak ben*” ya da “*bir anne olarak ben*” şeklinde ifade eden ebeveynlerin “*dokuz ay karnımda taşıdım, nice zahmete katladım*”, “*soğuk diye su bile vermedim*”, “*abur cubur yedirmedim*”, “*antibiyotik dahi içirmedim*”, “*geceleri başında bekledim*”, “*ensesi ka-*

sınmasın diye her kıyafetinin etiketini kestim” gibi anlatımlarla çocuklarının kendileri için ne kadar önemli olduğu vurguları dikkat çekmiştir. Bunun birlikte sıralanan anlatımlardan sonra ebeveynlerin çocuklarını gerekirse okula göndermeyeceklerini ifade ettikleri görülmüştür. Dahası bazı ebeveynler paylaşımlarında aşının çocuklar için mecburi kılınması halinde yapabileceklerine dair “öldürürüm”, “parçalarım”, “dünyayı başımıza yıkarım”, “savaş çıkarırım” gibi tehdit ve şiddet içeren ifadeler kullanmışlardır.

Hak Merkezli Gerekçeler

Paylaşımlarda *hak merkezli gerekçeler*; *özgürlük ihlali*, *eğitim hakkı ihlali ve anayasal hak ihlali* olarak kümelenmiş ve alt temalar olarak adlandırılmıştır. 11 Ağustos 2021 günü sağlık bakanlığından yapılan açıklama içeriğini aşının okula giden çocuklara ve onların ebeveynlerine zorunlu tutulacağı şeklinde yorumlayarak bunun bir hak ihlali olduğunu dile getiren ebeveynlerin büyük kısmı durumun bir özgürlük ihlali olduğunu ifade etmişlerdir. Zorunlu aşı uygulamasını “zorbalık”, “zulüm”, “dayatma”, “despotluk”, “faşizm” gibi kelimelerle tanımlayan anne-babalar, beden hakkında karar verme özgürlüklerinin ihlal edildiğini vurgulamışlardır. İlâveten aşı konusunda sağlık otoritelerinin aşya yönelme davranış ve söylemlerini eleştiren ebeveynler hayatlarının kısıtlandığını, ayrımcılığa uğradıklarını ve aşı olmadıkları için ötekileştirildiklerini ifade etmişlerdir.

Hak ihlali merkezli gerekçeler altında yer alan paylaşımlardan bazılarının ise durumu eğitim hakkı ihlali olarak ifade ettikleri görülmüştür. Çocuklarının ve kendilerinin “*eğitim ile tehdit*” edildiklerini, hak olan eğitimin “*şantaj aracı*” haline getirildiğini dile getiren ebeveynlerin aşı yaptırmamış olmak nedeniyle yüz yüze eğitime engel bir durum gelişirse tazminat davası gibi hukuki haklarını kullanacakları da paylaşımlar içinde yer almaktadır.

Bu ana temanın son alt teması anayasal hak ihlali olarak oluşturulmuştur. Zorunlu aşı uygulamasını “*bir suç*” olarak konumlandıran ebeveynler, aşı olmama hakkının anayasal bir hak olduğunu ifade etmişlerdir. Bu türden paylaşımlarda çeşitli kanun maddelerinin yer aldığı görülmüş, ayrıca böyle bir durum gerçekleşirse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru yapılması gerektiği belirtilerek, başvuru yolları hakkında bilgiler paylaşılmıştır.

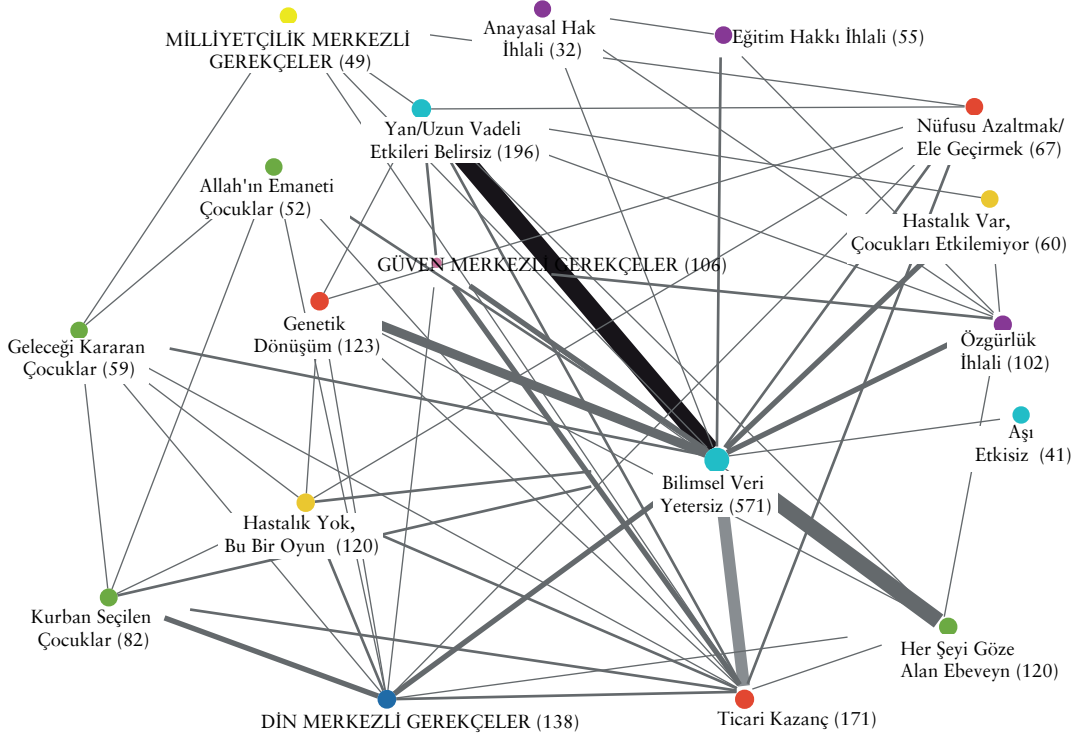
Kodlar Arası İlişkiler

Paylaşımlarda hangi kodların bir arada bulunduğunu eş deyişle aynı tweet içinde yan yana gelen kodlar ilişki haritaları olarak Görsel 2 ve Görsel 3’te gösterilmiştir. MAXQDA Nitel Veri Analiz Programı’nın veri görselleştirme özelliğinden yararlanarak oluşturulmuş olan bu haritalar; paylaşımlarda aşı karşıtı gerekçelerin hangilerinin bir arada yer aldığını göstermektedir.

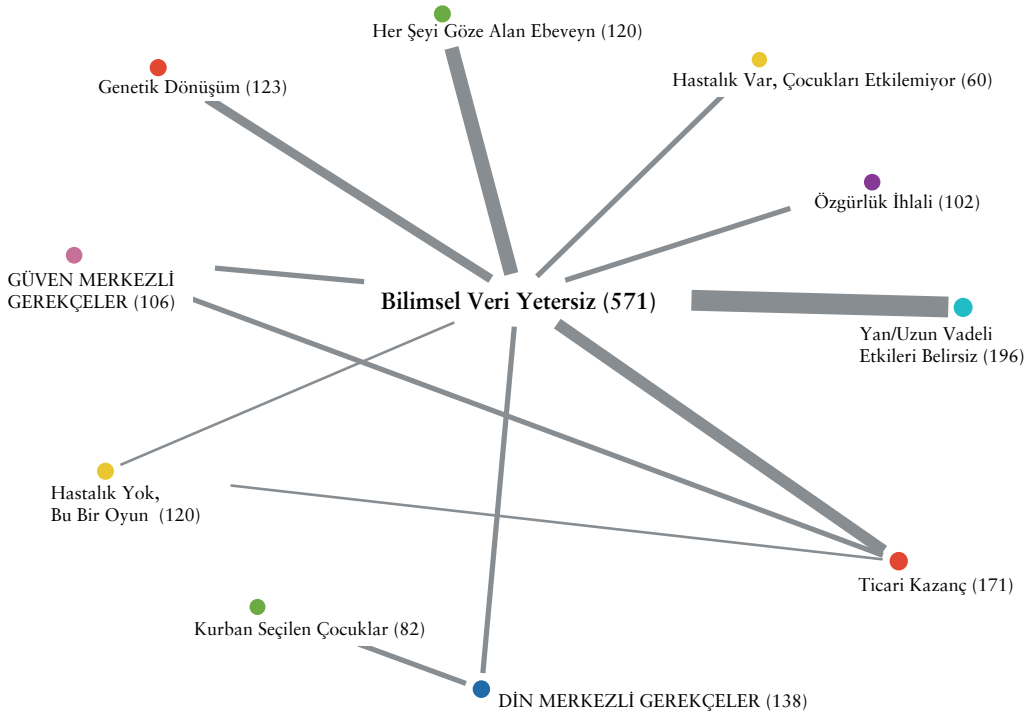
Kodların yanında yer alan sayılar tüm veri setinde o kodun kaç kez tekrar ettiğini ifade ederken, tekrar sayısına göre sembol büyüklüğü de değişmektedir. Kodların renkleri her bir temaya göre farklılaşmakta ve kod ailesi de denilen bir tema ve onun altında yer alan kategori

ve alt temalar aynı renk ile temsil edilmektedir. Kodlar arası çizgiler ise paylaşımlarda birlikte yer alan kodları işaret etmektedir. İki kod arası çizgi kalınlığı iki kodun bir arada bulunma yoğunluğuna göre değişmekte, yoğunluk arttıkça çizgi kalınlaşmaktadır.

Görsel 2'de de görüldüğü üzere paylaşımlarda yer alan gerekçelerin hemen hiçbiri tek başına kullanılmamıştır. Buna göre; Covid-19 aşılarının çocuklara uygulanması konusunda ebeveynlerin çoklu argüman kullandıklarını söylemek mümkündür. *Bilimsel veri yetersiz* kodunun paylaşımlar boyunca en sık tekrar eden kod olduğu ve bu kodu *yan/uzun vadeli etkileri belirsiz* kodu ile *ticari kazanç* kodunun izlediği görülmektedir. Paylaşımlar öne çıkan bu kodlar odağından değerlendirildiğinde Twitter kullanan ebeveynlerin çocukların Covid-19 aşısı olmasına karşı üç gerekçeyi diğerlerinden çok daha sık ifade ettiklerini eş deyişle, bu veri setinde temel argümanların bunlar olduğunu söylemek mümkündür.

Görsel 2
Kodlar Arası İlişki Haritası

Görsel 3

Kodlar Arası En Sık İlişki Haritası

Görsel 3 ise en sık birlikte tekrarlanan kodları göstermektedir, kodlar arası ilişkiyi yansıtan çizgilerdeki kalınlık sıklık ile doğru orantılı olarak değişmektedir. Sıklık artıkça çizgi kalınlaşmaktadır. Harita oluşturulurken birlikte kodlanma sayısı minimum 20 olarak belirlenmiştir. Bu, **Görsel 3**'te yer alan haritanın 20 ve daha fazla kez birlikte kodlanan kodları gösterdiğini ve birlikte 20 defadan az kodlanan kodların haritada yer almadığını ifade etmektedir. Paylaşımlara ilişkin tematik bulgular bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde; *bilimsel veri yetersiz* koduna *yan/uzun vadeli etkiler belirsiz*, *ticari kazanç*, *genetik dönüşüm*, *güven merkezli gerekçeler*, *hastalık var çocukları etkilenmiyor*, *din merkezli gerekçeler*, *özgürlük ihlali* ve *her şeyi göze alan ebeveyn* kodlarının eşlik ettiği görülmektedir. Yine aynı haritadan *ticari kazanç* koduyla; *bilimsel veri yetersiz*, *hastalık yok bu bir oyun* ve *güven merkezli gerekçeler* kodlarının ilişkili olduğu okunmaktadır.

Sonuç

Çocukların Covid-19 virüsüne karşı aşılanması konusunun Türkiye’de ilk kez gündem haline geldiği dönemde aşı karşıtı ebeveynlerin Twitter platformundaki paylaşımlarına odaklanarak aşı karşıtlılığının temel gerekçelerini keşfetmeyi amaçlayan bu çalışmada 14 – 20 Ağustos 2021 tarihleri arasında #EvladınıAsıdanKoru, #CocukBenimKararBenim, #CocuklarimizeAsiyaHayir, #CocugunaSahipCık, #CocugumaDokunma etiketleri vasıtasıyla 10 bin 732 tweet toplanmış, seçilen 1292 tweet 2144 kez kodlanarak yedi ana tema ve onları anlamlandıran alt temalar oluşturulmuştur.

Yürütülen tematik analiz ile erişilen temalar ve kodlar arası ilişkiler birlikte değerlendirildiğinde aşı konusunda en sık dile getirilenin bilimsel bilgi ihtiyaı olduğunu söylemek mümkündür. Aşılar hakkında henüz yeterli bilgiye erişilmediği inancında ve sahip olunan bilginin de bilimsel olmadığı kanaatinde olan ebeveynler, kendileri aşı olmuş olsalar dahi çocuklarına aşı yaptırmak noktasında büyük bir kararsızlık içindedirler. Bu bulgu, bilimsel bilgi paylaşımı ve iletişim stratejilerinin etkin kullanımının aşı kararsızlığı yaşayan kişilerin kararlarını olumlu yönde değerstirebileceğini göstermektedir.

Bulguların işaret ettiği bilgi yetersizliği ebeveynlerin, aşıya taraf olanlardan bir veya birkaçının (ilaç endüstrisi, DSÖ, hkmetler, sağlık otoriteleri vb.) ticari çıkar peşinde koştuğu şüphesini de yaratmıştır. Küresel ete, küresel endüstri, ilaç endüstrisi ile Bill Gates kelimelerinin sıklıkla vurgulandığı paylaşımlarda bilim kurulu da Bill’in kurulu olarak anılmış, ticari çıkar ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum aynı zamanda tematik kodlamada *güven merkezli gerekçeler* olarak adlandırılan özellikle hükümet yetkilileri tarafından salgın ve aşı yönetiminde doğru ve hızlı karar alınmadığı, yanıltıcı bilgilerin paylaşıldığı, bazı bilgilerin saklandığı düşüncesi ile pekişmiştir. Güven ve aşı kabul arasındaki ilişkiyi konu edinen araştırmalarda güvenin aşı kabul için belirleyici bir etken olduğu görülmüştür (Streefland vd., 1999). Bu çalışmada da elde edilen sonuç; benzer bir durumu yansıtmış, aşının kabul için güven ortamının hayati önemini gözler önüne sermiştir. Özellikle hükümet yetkilileri ve sağlık otoritelerine ilişkin güvenin sarsıldığını gösteren bu araştırmanın bulguları, pandemi gibi küresel sağlığı tehdit eden durumlarda ilgili birimlerin ve yetkili kişilerin halkla iletişimlerinde güven ortamının tesisi için de çaba göstermeleri gerektiğini ortaya çıkarılmıştır.

Paylaşımlarda görülen genel kanaatin; aşılanmanın hastalığın yayılmasını önlemek amacıyla değil, deneylerin tamamlanması amacıyla yapıldığı olduğunu söylemek mümkündür. Bu kanaatin altında yatan sebebin Covid-19 aşılarının çok hızlı geliştirilmesinin yarattığı tedirginlik olduğu saptanmıştır. Aşıların yararlı ve etkili olduğunu basitçe ifade etmenin aşı kabulünü sağlamadığı açıktır. Aşılar hakkındaki tüm bilimsel bilginin (retim yöntemleri, içerikleri, deney aşamaları, yan etkileri gibi konularda) halkın anlayacağı içerikte ve bireysel çabaya gerek bırakmayacak biçimde detaylı ve şeffaf olarak paylaşılması aşı kabulünün önündeki engelleri kaldıracaktır.

İletilerde yaygın aşılama bir deney; aşılanan kişiler denek ya da kobay; aşilar ise deney sıvısı ya da içeriği belirsiz sıvı olarak adlandırılmıştır. Bu türden içerikler ile aşının ve aşılamanın anlamının tümüyle tersine çevrilerek olumsuz bir anlam inşa edildiği tespit edilmiştir. Bu durum sağlık alanında karar alıcılar ile politika üretenlerin aşılardan hayati önemi ve yaygın aşı uygulamalarının sağlıklı nesiller açısından faydaları konusunda halka yönelik bilgilendirme çalışmalarına ağırlık vermesinin elzem olduğunu işaret etmektedir.

Yapılan önceki çalışmalarda aşı karşıtı hareketin duygusal bir zemin yarattığı, öfke ve şüphe duygularını kabarttığı işaret edilmiştir (Kata, 2011; Smith ve Graham, 2019; Teoh, 2019; Wolfe, 2002). Bu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, bilimsel bilgiden şüphe duyan ebeveynlerin öfke, kızgınlık ve tehdit yüklü paylaşımlar ile şiddet içerikli tweetler attıkları görülmüştür. Bu bulgu, son zamanlarda sağlıkta şiddet konusunun gündemden düşmediği ülkemiz için mücadelenin tek merkezine şiddetin görünür hale geldiği sağlık birimleri olmaması gerektiğinin açık göstergesi niteliğindedir. Sağlıkta şiddet ile mücadelenin başlangıç noktasının dijital medyada şiddet dili ile mücadele olması gerektiği düşünülmektedir.

İlaveten yine *bilimsel veri yetersiz* kodu ile birlikte sıklıkla kodlanan diğer kodlar *hastalık var çocuklar etkilenmiyor* kodu ile *genetik dönüşüm* kodu olmuştur. Bu bulgu, hastalık ve aşı hakkında yeterli bilimsel bilginin oluşmadığı durumlarda boşluğu yanlış bilginin ya da komplo teorilerinin doldurduğunu açıkça göstermektedir. Özellikle komplo teorileri ile ilgili bulgular Türkiye’de TÜBİTAK tarafından desteklenerek yürütülen pandemi döneminde infodemi konulu (Infodemi İle Etkin Mücadele, 2020) araştırma ile yine Twitter’da aşı karşıtlığı konusunda yapılan bir başka tematik çalışmada (Küçükali vd., 2022) elde edilen bulgular ile uyum göstermektedir. Pandemi hakkında üretilen komplo teorilerinin aşı karşıtlığı söylemini beslediği ve her iki konudaki söylemde yayılan komplo teorilerinin birbirini desteklediği görülmektedir. Gerekli ve yeterli tedbirler alınmazsa bu durumun ileriki zamanlarda üretilebilecek yeni komplo teorilerine de zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada hak ihlali ile ilgili bulgular Covid-19 aşısı ile ilgili zorunluluk algısının aşı reddini artırma potansiyeli taşıdığını göstermektedir. Ayrıca aşının çalışma ve eğitim gibi diğer toplumsal alanlarda kısıtlama ile ilişkilendirilerek sunulmasının özgürlük tartışmalarına sebep olduğu bu nedenle gönüllü kabulün hedeflenmesi gerektiği söylenebilir. Dahası bir dayatma biçiminde algılanan aşı; komplo teorileri ve ticari çıkar ile ilişkilendirilmiş, aşuya dair güveni sarsmıştır. Güvenin tesisinde tarafsız kişi ve kurumların yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Yürütülen araştırmanın bulgularına bağlı olarak araştırmaya dahil edilen paylaşımlar temelinde ebeveynlerin çocuklarına Covid-19 aşısı yaptırmada aşı reddinden daha çok aşı kararsızlığı içinde olduklarını söylemek mümkündür. Bu sonuca dayanarak yöneticilerin ve sağlık otoritelerinin bilimsel bilgi paylaşımını artırmaları, aktardıkları bilgilerde şeffaf olmaları, şüpheye yer bırakmamaları, dijital mecraları bu yönde kullanmaları gelecek günler için hayati önemdedir. Öte yandan bahsi geçen bu kararsızlığın sadece bilimsel bilginin yetersiz aktarımına bağlı olmadığı düşünülmektedir. Salt aşı konusunda değil bilimsel bilginin elzem

olduğu hayatın tüm alanları için halka bilgi aktarmak anlayışından bilginin ortak tesisi anlayışına geçmek elzem görünmektedir. Bu yönde alınacak kararlar ve geliştirilecek politikalar ile başta üniversiteler olmak üzere tüm bilim kurumlarının ülkede bilim iletişimi kültürünü oluşturmayı bir toplumsal sorumluluk olarak kabul etmeleri ve hayata geçirmeleri gerekmektedir.

Bundan sonra yürütülecek çalışmalarda aşı kabulünün nedenleri/aşı reddinin gerekçeleri ile yaş, cinsiyet, gelir ve eğitim gibi nitelikler arasındaki ilişkinin araştırılması; hedef kitleye göre aşılama programları planlayabilmek için sağlık otoritelerine yol gösterebilir, uygun iletişim içeriklerinin hazırlanmasına kılavuzluk edebilir.

- 1 Belirtmek gerekir ki; çocukların yetersiz aşılınması her zaman ebeveyn tercihi değildir, sağlık hizmetlerine yetersiz erişim ve düşük sosyo-ekonomik sebepler de aşılınmaya engel oluşturan faktörler arasında yer almaktadır (Favin vd., 2012). Bu noktada çalışmanın odağı çocuklarına aşı yaptırmamayı kasıtlı olarak tercih eden ebeveynlerdir.

Kaynakça

- Akarsu, B., Canbay, O. D., Ayhan, B. D., Aksoy, H., Fidancı I. ve Cankurtaran, M. (2021). While studies on COVID-19 vaccine is ongoing, the public's thoughts and attitudes to the future COVID-19 vaccine. *Int J Clin Pract.*, 75:e13891.
- Baker, J. P. (2003). The pertussis vaccine controversy in Great Britain, 1974–1986. *Vaccine*, Volume 21, Issues 25–26, 4003-4010.
- Baker, S. A., ve Rojek, C. (2019). The Belle Gibson Scandal: The rise of lifestyle gurus as native experts in low trust societies. *Journal of Sociology*, 56(3), 388–404.
- Betsch, C., Brewer, N. T., Brocard, P., Davies, Gaissmaier, P. W., Haase, N., Leask, J., Renkewitz, F., Renner, B., Reyna, V. F., Rossmann, C., Sachse, K., Schachinger, A., Siegrist, M. ve Stryk, M. (2012). Opportunities and challenges of Web 2.0 for vaccination decisions. *Vaccine*, Volume 30, Issue 25, 3727 – 3733.
- Black, C., Kaye, J.A. ve Jick, H. (2002). Relation of childhood gastrointestinal disorders to autism: nested case control study using data from the UK General Practice Research Database. *BMJ*, 325:419-421.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, Volume 3, Issue 2, 77 – 101.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2012). Thematic analysis. H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Ed.), *APA Handbook Of Research Methods In Psychology, Vol. 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (57-71). Washington, DC: American Psychological Association.
- Brunson, E. K. (2013). The impact of social networks on parents' vaccination decisions. *Pediatrics*, 131(5), 1397 – 1404.
- Chen, R. T. ve DeStefano F. (1998). Vaccine adverse events: causal or coincidental? *Lancet*, Vol. 351: 611-612.
- Dubé, E., Bettinger, J. A., Halperin, B., Bradet, R., Lavoie, F., Sauvageau, C., Gilca, V. ve Boulianne, N. (2012). Determinants of parents' decision to vaccinate their children against rotavirus: results of a longitudinal study. *Health Education Research*, Volume 27, Issue 6, 1069–1080.

- Dubé, E., Vivion, M. ve MacDonald, N. E. (2015). Vaccine hesitancy, vaccine refusal and the anti-vaccine movement: influence, impact and implications. *Expert Review of Vaccines*, 14:1, 99-117.
- Durbach, N. (2000). They might as well brand us: Working class resistance to compulsory vaccination in Victorian England. *The Society for the Social History of Medicine*, 13, 45 – 62.
- Erdoğan, E., Uyan-Semerci, P., Eyolcu-Kafalı, B. ve Caytaş, Ş. (2022). *İnfodemi ve Bilgi Düzensizlikleri: Kavramlar, Nedenler ve Çözümler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erlingsson, C. ve Brysiewicz, P. (2017). A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, Volume 7, Issue 3, 93-99.
- Favin, M., Steinglass, R., Fields, R., Banerjee, K. ve Sawhney, M. (2012). Why children are not vaccinated: a review of the grey literature. *International Health*, Volume 4, Issue 4, 229-238.
- Honda, H., Shimizu, Y. ve Rutter, M. (2005.) No effect of MMR withdrawal on the incidence of autism: a total population study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46: 572-579.
- İnfodemi ile Etkin Mücadele-Araştırma Bulguları. (2020). <https://www.infodemiylemucadele.org/anasayfa/araştırmanın-bulguları> (Erişim Tarihi: 20.01.2022).
- Kader Ç. (2019). Aşı Karşıtlığı: Aşı Kararsızlığı ve Aşı Reddi. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 4(3), 377-388.
- Kata, A (2011). Anti-vaccine activists, Web 2.0, and the postmodern paradigm-an overview of tactics and tropes used online by the anti-vaccination movement. *Vaccine*, 30(25), 3778–3789.
- Kulenkampff, M., Schwartzman, J. S., ve Wilson, J. (1974). Neurological complications of pertussis inoculation. *Archives of Disease in Childhood*, 49(1), 46–49.
- Küçükali, H., Ataç, Ö., Palteki, A.S., Tokaç, A.Z. ve Hayran, O. (2022). Vaccine hesitancy and anti-vaccination attitudes during the start of COVID-19 vaccination program: a content analysis on Twitter Data. *Vaccines*, 10, 161.
- Lazarus, J.V., Ratzan, S.C., Palayew, A., Gostin, L.O. Larson, H. J., Rabin, K., Kimball, S. & El-Mohandes, A. (2021). A global survey of potential acceptance of a COVID-19 vaccine. *Nat Med*, 27, 225–228.
- MacDonald, N. E. (2015). Vaccine hesitancy: Definition, scope and determinants. *Vaccine*, Volume 33, Issue 34, 4161-4164.
- Marangoz, B. (2022). Dünyada ve Türkiye’de Covid-19 Bağışıklamasında Eşitsizlik. *Pandeminin İkinci Yılı Değerlendirme Raporu*, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, 141-148.
- Nature Medicine (2010). A timeline of the Wakefield retraction. *Nature Medicine*, 16, 248. <https://www.nature.com/articles/nm0310-248b#citeas>
- Omer, S. B. (2020). The discredited doctor hailed by the anti-vaccine movement. *Nature*. <https://www.nature.com/articles/d41586-020-02989-9>
- Özkan, G. (2021). Halk Sağlığı Krizlerinde İletişim: Covid-19 Salgınına İlişkin Anlamın İnşasında Sağlık Bakanı, Özkan, G. ve Yazıcı, T. (Ed.), *Covid-19 Pandemi Günlerinde İletişim* içinde (67-104). Ankara: Akademişyen.
- Plotkin, S., Gerber, J.S. ve Offit, P.A. (2009). Vaccines and autism: a tale of shifting hypotheses. *Clinical Infectious Diseases*, 48(4): 456–461.

- Rainey, J.J., Watkins, M., Ryman, T. K., Sandhu, P., Bo, A. & Banerjee, K. (2011). Reasons related to non-vaccination and under-vaccination of children in low and middle income countries: Findings from a systematic review of the published literature, 1999–2009. *Vaccine*, Volume 29, Issue 46, 8215-8221.
- Sağlık Bakanlığı (2021, 11 Ağustos). Koronavirs Bilim Kurulu Toplantısına İlişkin Açıklama (Basın Blteni) <https://www.saglik.gov.tr/TR,84995/koronavirus-bilim-kurulu-toplantisina-iliskin-aciklama-11082021.html> adresinden 12 Ağustos 2021 tarihinde alınmıştır.
- Saldana, J. (2019). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı*. (ev. Ed., A. T. Akcan, S. N. şad). Pegem Akademi.
- Smith, N., ve Graham, T. (2019). Mapping the anti-vaccination movement on Facebook. *Information, Communication & Society*, 22(9), 1310–1327.
- Smith, P. J., Humiston, S. G., Parnell, T., Vannice, K. S., ve Salmon, D. A. (2010). The association between intentional delay of vaccine administration and timely childhood vaccination coverage. *Public Health Reports*, 125(4), 534-541.
- Spier, R.E. (2002). Perception of risk of vaccine adverse events: a historical perspective. *Vaccine*, 20: 78-84.
- Streefland, P., Chowdhury, A.M.R. ve Ramos-Jimenez, P. (1999). Patterns of vaccination acceptance. *Soc Sci Med*, 49 (12), 1705-1716.
- Taylor, L. E., Swerdfeger, A.L. ve Eslick, G.D. (2014). Vaccines are not associated with autism: An evidence-based meta-analysis of case control and cohort studies. *Vaccine*, 32(29): 3623-329.
- Teoh, D. (2019). The power of social media for HPV vaccination-not fake news! *American Society of Clinical Oncology Educational Book*, 39(39), 75–78.
- The College of Physicians of Philadelphia. (2018). History of anti-vaccination movements. <https://www.historyofvaccines.org/content/articles/history-anti-vaccination-movements> adresinden 1 Mart 2022 tarihinde alınmıştır.
- Wakefield, A. J., Murch, S. H., Anthony, A., Linnell, J., Casson, D. M., Malik, M., Berelowitz, M., Dhillon, A. P., Thomson. M. A., Harvey, P., Valentine, A., Davies, S. E., Walker-Smith, J. A. (1998). Ileal-lymphoid-nodular hyperplasia, nonspecific colitis, and pervasive developmental disorder in children. *Lancet*, 351: 637-641.
- WHO (2019). Ten threats to global health in 2019 <https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019> adresinden 5 Mart 2022 tarihinde alınmıştır.
- WHO (2022a). “WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard” <https://covid19.who.int/> adresinden 2 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
- WHO (2022b). “Vaccines and immunization” https://www.who.int/health-topics/vaccines-and-immunization#tab=tab_1 adresinden 5 Mart 2022 tarihinde alınmıştır.
- Wolfe, R. M. (2002). Vaccine safety activists on the Internet. *Expert Review of Vaccines*, 1(3), 249–252.
- Wolfe, R. M., ve Sharp, L. K. (2002). Anti-vaccinationists past and present. *BMJ*, 325(7361), 430–432.
- Yavuz, M. (2018). Aşı Karşıtlılığının Tarihesi. *Toplum ve Hekim Dergisi*, Cilt: 33, Sayı:3, 187-194.
- Yılmaz, M. ve şahin, MK. (2021). Parents’ willingness and attitudes concerning the COVID-19 vaccine: A cross-sectional study. *Int J Clin Pract*. 2021; 75:e14364.